

پوشاک ساسانی

مری هوستن ترجمه مرگان سیدین

اسکندر، بلکه دوران قدیمی‌تر که می‌توان از روی نقاشی‌های موجود بر روی ظروف قرن ۶ و اوایل قرن ۵ ق. م. آن را تشخیص داد. مطلب کوچکی که باید درباره بقیه لباس این الهه به آن اشاره کرد مربوط به شل و لباس بلند وی است که شاید بتوان گفت نشان دهنده نفوذ یونان باشد که تغییر شکل یافته است، ولی روبانها به لباس الهه حالت پارسی می‌دهد. این سه پوشاک به عنوان نمونه‌های باقیمانده ساسانی از نقش برجسته‌ها برگرفته شده‌اند، و هنوز نیز در قسمت‌های مختلف ایران از این نقوش وجود دارد.

شکل شماره (۴) اردشیر دوم (۳۷۹-۳۸۳ ق. م.) پادشاه دیگر ساسانی را نشان می‌دهد، او در دستش حلقه سلطنت را نگه داشته است. تاج (کلاه) مخصوص وی شامل گویبی با حلقه‌های درهم پیچیده شده و روبانهای موج است که از بالای کلاه بلند وی بیرون زده است، شاید جنس این کلاه از فلز گرانبهایی باشد، و نه از نمد، اما با این همه دارای شکل خاصی است. در حاشیه پشت این تاج (کلاه) نواری از روبان تا شده وجود دارد، موهای پادشاه بلند و فر شده است، یک حمایل مرصع بر روی شانه‌های پادشاه دیده می‌شود که از زیر بغل وی گذشته و در آخر بین لبه‌های شانه بهم گره خورده است، به طوری که در تصویر میتوان روبانهای موج بلند را که در انتهای حمایل بهم گره خورده‌اند دید.

کمر بند از جلو گره خورده است و تزئینات بند شمشیر (با طرح موجدار) تنها نشانه نفوذ یونانی است که در این لباس دیده می‌شود. نیم تنه تنگ چسبان که دارای طرح مناسبی برای سوار کاری می‌باشد و شلوار نیز به نظر می‌رسد که از پارچه نازکی دوخته شده است.

شکل شماره (۵) به پادشاه نامدار ساسانی بهرام گور (۴۲۰-۴۳۸ م) تعلق دارد. این تصویر از یک ظرف نقره‌ای مربوط به کارهای اواخر ساسانی بدست آمده است، که قسمتی از این مجموعه در موزه ارمیتاژ (لنینگراد) نگه داری می‌شود.

پادشاه لباس شکار به تن دارد، نیم تنه وی مانند نیم تنه اردشیر دوم (شکل ۴) زیر بازویش جمع شده است. کمر بند جواهر نشان وی در پشت کمر با

در این مقاله به بررسی پوشاک دوره ساسانیان پرداخته میشود که در محدوده زمانی بین ۲۱۱-۶۴۲ م. زندگی می‌کردند. نفوذ یونان در ایران تقریباً همزمان با آغاز این دوره از بین می‌رود و ما رجعتی به بالا پوش‌ها و شلواریهای پارسی پوشاک مردان در گذشته‌های دور داریم.

پوشاک دوره ساسانی تفاوت‌هایی با پوشاک دوره هخامنشی دارد، مثلاً به جای پارچه‌های ساده و خشن که در پوشاک هخامنشی دیده می‌شود، در دوره ساسانی از پارچه‌های ابریشمی نازک و ظریف برای دوخت پوشاک استفاده می‌شد، به طوری که با وزش نسیمی تکان می‌خورد، بعدها این پارچه‌های نازک مخصوصاً به عنوان روبان برای تزئین کلاه، کمر بند و کفش دوره ساسانی به کار رفت، و یا تاجهایی (کلاه) با ریزه‌کاریهای خاص خود که هر پادشاه ساسانی برای خود طراحی می‌کرد به طوری که با فرم تاج (کلاه) پادشاهان سلف خود متمایز بود، و دارای اشکال شگفت آوری بودند. شکل شماره (۱) نشان دهنده یکی از اولین شاهان ساسانی است (نرسه ۳۰۲-۲۹۲ م.) در لباس وی شلی هم دیده می‌شود که اثری از نفوذ یونان است، اما بقیه لباس وی کاملاً پارسی می‌باشد. تاج شاه نیز ظاهراً از تیارا (کلاهی که پارسیان باستان بر سر می‌گذاشتند = tiara) تاج میترا نشأت گرفته است و بر روی موهای حلقه حلقه وی قرار دارد که توسط تور پوشش داده شده است. پایه تاج دارای نواری از روبان است که در پشت تاج گره خورده است و انتهای نوار پهن و موج می‌باشد. پیچش موهای بلند وی به طرز اغراق آمیزی در مورد ریشهایش نیز دیده می‌شود. روبانهایی نیز روی کفشها گره خورده‌اند. همه لباس از پارچه نازک و ظریف دوخته شده است و همانطور که گفته شد نشان دهنده تضادی با پوشاک خشن هخامنشی می‌باشد، لباس پسر بچه هیچ توضیحی نیاز ندارد (شکل شماره ۲)، چون تقریباً با لباس شکل شماره (۱) مشابهت دارد، بجز تاج (کلاه) وی که شبیه شکل شماره (۳) می‌باشد و الهه آنهایترا را نشان می‌دهد که در حال اعطای حلقه سلطنت به شاه نرسه است و حلقه سلطنت نیز با روبانهای موج بزرگ گره خورده است.

تاج آنهایترا با اشکال مار پیچ احاطه شده، اما حلقه‌های موی او که بر روی شانه هایش ریخته یادآور آرایش موهای یونانی است البته نه زمان

ارائه می‌دهد. وی سبک پوشاک زنان آنچنان تفاوتی با پوشاک زنان آشوری ندارد.

تزئینات ساسانی

باید خاطر نشان کرد که تزئینات موجود بر روی پوشاک دوران سلوکی و اشکانی به طور مشخصه دارای ویژگی یونانی است. به عنوان مثال نقش برجسته شکل شماره (۱۲) عملاً دارای تمامی جزئیات برگرفته از منابع یونانی است، اما زمانیکه منسوجات ساسانی بررسی می‌شوند متوجه یک نکته جدید و شاخص می‌شویم. شکل شماره (۱۳) یک نمونه ابریشم ساسانی است که یکی از آن در موزه ویکتوریا و آلبرت (لندن) و یکی هم در موزه هنرهای تزئینی (پاریس) وجود دارد و به صورت اریب و با دو طیف از رنگ سبز بافته شده است و نقوش روی آن شامل دایره‌های متصل به هم و نقش یک حیوان است که از نشانه‌های اشرافی آن دوره بوده است، در ضمن وجود شاخ و برگ بین دایره‌ها نشانه دوری از نفوذ یونان را نشان می‌دهد. طرحهای موجود بر روی این منسوجات در اروپا بسیار پرطرفدار بودند، به طوری که نه تنها از ایران آن زمان صادر می‌شد بلکه بعدها نیز در قسطنطنیه (استانبول فعلی) نیز بافته شد. یک طرح شناخته شده ساسانی «طرح فیل» است که از مقبره شارلمانی در اکس لشیی یافته (Aix-La-chapelle) شد. این پارچه از مقبره پادشاه که در قرن دهم میلادی گشوده شد بدست آمد. یک نمونه رنگی خوب از «طرح فیل» مذکور در موزه ویکتوریا و آلبرت (لندن) وجود دارد. ساسانیان به وسیله اعراب در سال ۶۴۲ م. واژگون گشتند، اما هنر ساسانی از بین نرفت. سلسله مغلوب یعنی عباسیان پوشاک خود را با پوشاک ساسانیان تطابق دادند و پوشاک زیبایی ساسانی در هنر دوران اسلامی نفوذ کرد و پادشاهان افسانه‌ای پارس همچون جمشید فراموش نشدند. و می‌توان تمام حال و هوای بزمهای شهبای عربی را احساس کرد که اعراب پوشاکی الهام گرفته از پوشاک بهرام گور و خسرو دوم می‌پوشیدند.

نهایتاً نمی‌توان فقط به مشاهده این شیوه پر نقش و نگار شگفت‌انگیز بسنده کرد، آنجا که با آنچه در مصر و بین النهرین تجسم یافته است مقایسه می‌شود. ممکن است که چین‌های افتاده و روبانها سلیقه شخصی هنرمند و طراح لباس آن دوره بوده باشد، اما نمی‌توان در مورد تاج (کلاه) تجملی شاهان ساسانی چنین ادعایی کرد. تاج پادشاهان مصری ترکیبی از کلاه «سرزمینهای علیا و سفلی» است و در مقایسه با انواع تاجهای ساسانی در عین جالب بودن موقر و بی‌آلایش می‌باشد.

در حالیکه پادشاهان آشوری و پادشاهان قدیم پارس تاجهای باشکوه و با صلابتی داشتند.

در پایان باید گفت در اواخر سده‌های میانی و نوزایی در اروپا در پوشاک مردان هیچ پدیده اضافی را نمی‌توان مشاهده نمود.

پی‌نوشت

این مقاله ترجمه‌ای است از:

HOUSTON, M. G., Ancient EGYPTION, MFSOPOTAMIAN AND PERSIAN COSTUME AND DECTION, LONDON: ADAM AND CHARLES BLACKpp.174-187

یک شال موج پهن تمام می‌شود. همه لباس این پادشاه نمونه کامل یک پوشاک پارسی است و طرح تاج (کلاه) و آرایش مو و ریش وی در مقایسه با نرسه (شکل ۱) بسیار ساده و ملایم است.

شاه خسرو دوم (۶۲۸-۵۹۰ م) در شکل شماره (۶) دیده میشود. این تصویر از روی اصل آن برداشته شده است که اینک در کتابخانه ملی پاریس موجود است خسرو دوم نیز مانند بهرام گور لباس شکار به تن دارد.

تاج جواهر نشان وی کوتاه و تا روی پیشانی او را گرفته است و روی آن یک کلاه کوچک پارسی است که آن نیز جواهر نشان بوده و با بالهای عقاب، هلال ماه و یک کره پر شده است و این تاج را برجسته و استثنایی نشان می‌دهد. یک حمایل دور شانه و یکی نیز دور کمر وی دیده می‌شود و علاوه بر آن یک بند شمشیر نیز به همراه بند دیگری که تیردان را نگه می‌دارد جالب توجه است.

شکل شماره (۶) با طرحهای برگرفته از عناصر یونانی تزئین گشته است، نیم تنه و شلوار شکل شماره (۶) بنظر ضخیم‌تر از لباس شکل شماره (۱) و (۵) است.

شکل شماره (۷ الف) الهه آناهیتا را در حال منصوب نمودن خسرو دوم با قدرتهای سلطنتی اش نمایش می‌دهد، پوشاک الهه چندان تفاوتی با شکل شماره (۳) ندارد ولی در شکل شماره (۷ الف) تاج جواهر نشان کوچکتر و ساده‌تر است. روی سر وی یک انار (سمبل الهه آناهیتا) بجای حلقه موقر قرار دارد. روبانهای موج بسیار کمتر دیده می‌شود و شتل وی نیز با طرح نیم دایره‌هایی پر شده است. شکل شماره (۷ ب) تصویر بزرگ شده عناصر تزئینی موجود بر روی شتل می‌باشد و شکل شماره (۷ پ) یکی از قوسهای موجود بر روی تاج آناهیتا را در مقیاس بزرگ نشان می‌دهد. شکل شماره (۷ الف تا ۷ پ) از یک نقش برجسته گرفته شده‌اند، موضوع این نقش برجسته اعطای مقام پادشاهی به خسرو دوم می‌باشد.

شکل شماره (۸) از یک ظرف نقره‌ای موجود در موزه آرمیتاژ (لنینگراد) برداشته شده است. این شکل مربوط به یک تیرانداز ساسانی یا پارتی می‌باشد.

کمان این تیرانداز شبیه به کماتی است که خسرو دوم شکل شماره (۶) در دست دارد. پارچه نیم تنه تیرانداز از جنس چین دار است و چکمه‌های بلند و توک بالای وی نیز اشاره به یک منبع خارجی دارد. شکل‌های شماره (۱۱-۹) پوشاک زنان اواخر ساسانی یا بعد از ساسانی را نشان می‌دهد. شکل‌های شماره (۱۱ و ۹) از یک ظرف نقره‌ای است که اینک در کتابخانه ملی (پاریس) موجود می‌باشد. این تصاویر زنان را در حال حمل هدایایی نشان می‌دهد. این پوشاک نیاز به توضیح اندکی دارند. شکل شماره (۹) روسری به سر دارد، اما شکل شماره (۱۱) فقط یک گیسو بند با روبانهای موج در پشت سر دارد. شکل شماره (۱۰) نقش زنی را نشان می‌دهد که تصویر او از طرف نقره‌ای ساسانی موجود در موزه روسیه بدست آمده است. این زن موی بلند بافته‌ای دارد و با برگ گیاهان تزئین شده است و حالت چشمگیری به آن داده است، اما پوشاک هر سه نفر کاملاً با هم متفاوت است بنظر می‌رسد پوشاک زنان در طی دوران ساسانی کمی دچار تغییر شده است اگر چه افراط شدید هنر در این دوره، در نظر اول، تأثیر خاصی را

شکل ۱

شکل ۲

شکل ۳

شکل ۴

شکل ۵

شکل ۶

شکل ۸

شکل ۷ الف

شکل ۷ ب

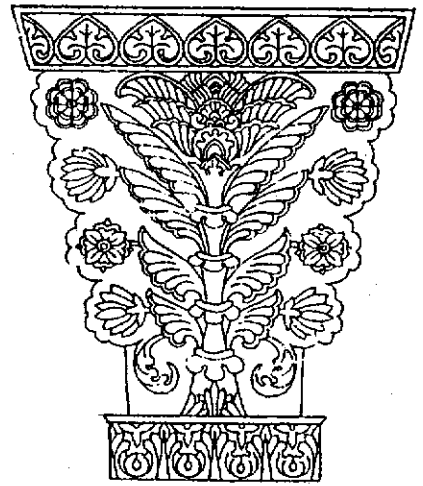
شکل ۷ پ

شکل ۹

شکل ۱۰

شکل ۱۱

شکل ۱۲

شکل ۱۳